

A kritikus Rónay György

Rónay György 1969-ben a Jegyzetlapok kötetét (e címen az elsőt, a második 1975-ben jelent meg) „La Bruyère szellemének” ajánlotta.

La Bruyère-ről írta Sainte-Beuve: „... két évszázadra néz tekintete ... lezárja az egyiket, és elkezdi, bevezeti a másikat ... megelőzi Montesquieu-t, előre jelzi és megjósolja a *Perzsa leveleket* ...”

Sainte-Beuve Rónay kedves kritikusa és egyik példaképe volt. Örömmel idézi sorait:

„Egy emberrel többet megismerni, és jól megismerni, kivált, ha az illető jelentős és híres egyéniség: ez nagy dolog és egyáltalán nem megvetendő.”

De félreértenénk Rónayt (és Sainte-Beuve-öt), ha azt hinnők, hogy csak a híres egyéniségeket akarták megismerni. Mindketten szenvedélyesen érdeklődtek a mindenkori új írók iránt. Rónay György hihetetlen energiával, tapintatos, megtisztelő és kolleghiális figyelemmel kísérte a nála fiatalabbak első kísérleteit, azokét, akik életkoruk szerint leányai és fiai lehettek volna. És ezek tudták róla, hogy Pilinszky János és Nemes Nagy Ágnes egyik első kritikusa volt.

Rónay kritikusai ars poeticáját többször is megfogalmazta. Nem esztétikai receptgyűjteményt adott (irtózott a szabályoktól, előírásoktól), hanem etikai nézeteit mondta el:

„És a kritikus -legmélyebb kötelessége-? Alighanem az, hogy a fölfedezett újban tőle telhetőleg ő is igyekezzék fölfedezni (és másokkal is fölfedeztetni) az újat.”

Több évszázadra nézett La Bruyère kései hívének tekintete. A közelmúlt és a távolabbi múlt irodalmát is élő irodalomként élte át, és mint élőket közvetítette. Fordítóként, kritikusként, irodalomtörténészként. És mindenekelőtt költőként. Egyszer, franciák számára, egyetlen mondatban kellett jellemeznem költészetét: „A szürrealizmus értékeit is ismerő klasszicizmus.” Ezért közvetíthette hitelesen az újat, akár Ronsard-t szólaltatta meg, akár Valéryt, akár Claudelt vagy Aragont.

Nem feltétlenül érezte rokonának mindazokat, akiket tolmácsolt. De feltétlenül becsülte őket. André Chénier-től például idegenkedett. De szakmai tisztessége és igényessége, a munka tisztelete az idegenkedésnél erősebbnek bizonyult. Rónay, a filológus és a költő, megsokszorozta figyelmét, és világviszonylatban az egyik legfontosabb Chénier-elemzést írta. Rónay Györgyhoz, persze, jobban illik a kevésbé kategorikus és a sokkal személyesebb fogalmazás. Egyik munkám kedvéért végigolvastam a nemzetközi Chénier-szakirodalom csaknem minden termékét. A kitűnő angol költő és fordító, Francis Scarfe sok száz oldalas monográfiáját nem számítva Rónay rövid esszéjéből tanultam a legtöbbet. Pedig megbecsülendő mértéktartásból a felvilágosodás problémáját nem is érintette. De mennyi mindenről írt! Chénier sajátos klasszicizmusáról, az antikvitáshoz való viszonyáról, a verseit felépítő mozaik-technikáról. Rónay érzékelteti, hogy Chénier mennyiben készítette elő a romantikát, és hogy képei hol térnek vissza Schillernél és Victor Hugo-nál. Az esszé minden sorában érezhető a szakma szeretete, a mesterség tisztelete. Rónayt izgatja a feladat — és megoldja feladatát. Idegenkedett Chénier-től? A munkától, feladattól, kutatástól sohasem idegenkedett, és ezért sikerült lényeges dolgokat mondania a 18. századi francia költőről.

„A kritikus legszebb erényei közé tartozik viszont, ha beismeri tévedését, és ha nem tartja magát csálhatatlannak.

Bízzék föltétlenül az ízlésében, de sose higgye magát tévedhetetlennek.

Merjen kételkedni saját magában is.

És ne mindig megföllebbezhetetlenül fogalmazzon; szeresse ezt a szót is: talán.”

Rónay legfontosabb tanítása talán ez: „merjen kételkedni saját magában is”. Ezért sikerült remekbe Chénier-esszéje is.

Ha valaki, úgy én nem vagyok illetékes arra, hogy megítéljem, mennyire volt Rónay tévedhetetlen. Tizenöt éves korom óta, 1952 óta vagyok az olvasója. Kamaszkoromban több tucat költőt, főként magyart és franciát, az ő kedvéért olvastam el. De neki köszönhetem Novalist, Hölderlint, sőt Michelangelót is. Ma is újra meg újra olvasom írásait. Ma is mestereim egyikének tartom. Soha nem bántam meg, ha miatta kezembe vettem egy könyvet, ha ösztönzésére heteket töltöttem egy-egy költő társaságában. A félreértések elkerülése végett: Rónayt személyesen csak egyetemi tanulmányaim befejezése után ismertem meg. Személyes élményt közlő írásain keresztül hatott a kamaszra, aki voltam. Ma is úgy érzem, hogy akit ő értéknek tartott Clément Marot-tól Paul Chaulot-ig, és Ráday Gedeontól Berda Józsefig, azt értéknek lehet tartani.

Hogy én másként „hallom” Sceve-t és Faludit, Claudelt és Valéryt (hogy csupán olyan költőket említek, akiket tőle tanultam tisztelni) — az természetes. És nem azért természetes, mert ő katolikus volt és hívő, és én egyik sem vagyok. És nem azért természetes, mert éppen egy generációval idősebb nálam (anyámmal született egy évben). A másként „hallás”-nak sokkal egyszerűbb oka van. Én Rónay György olvasója voltam — és ő nem volt Rónay György olvasója. Tizenöt évesen olvastam először Rimbaud-fordításait, és az azok elé írt legendaromboló tanulmányát. A kamasz Rimbaud fogadtatása korántsem volt olyan egyértelmű és látványosan mesébe illő, ahogy az irodalomtörténetek elbeszélték. Rónay az értetlenségről és a hallgatásról is beszámolt. A majdnem mindenben és majdnem mindenkiben kételkedő kamasz az előszó után úgy érezte, hogy ebben az emberben, mármint Rónayban, bízni lehet, mert nem akar becsapni, nem akar félrevezetni, és főként nem akar csálhatatlannak látszani. És valami, ami még fontosabb: szeretné, ha megszeretném Rimbaud-t, de nem az ő, hanem a magam kedvére. Rónay rajzolt egyfajta képet Rimbaud-ról, és arra ösztönzött, hogy a magam Rimbaud-ját tovább rajzoljam.

Ma már tudom, hogy a kamasz, aki voltam, nem tévedett. Rónay egyik királyi tulajdonsága — előzékenysége. Hatalmas anyagismeretét mindig határozottan adta elő, véleményét mindig egyértelműen fogalmazta meg (akkor is, ha éppen kételyeiről szólt), de véleményét, felfogását, ítéletét sohasem akarta az olvasóra ráerőszakolni. Ajándékot adott, és valami rejtelmes módon arra ösztönzött (mint mindazok, akiket mestereimmé választottam), hogy a magam változó tudása, hite, szükséglete szerint használjam azt. Rónay ajándéka, hogy másként hallom, hogy másként hallhatom Sceve-t és Faludit, Claudelt és Valéryt, mint ő.

Érdemes lenne, szükséges lenne egyetlen (valószínűleg több kötetre rügő) könyvbe összegyűjteni Rónay György francia vonatkozású dolgozatait. Nem „mindent tudó” irodalomtörténet lenne, hogy André Malraux gunyoros jelzőjét használjam, hanem „szeretettel” megírt tanulmányok, esszék, kritikák, jegyzetek gyűjteménye lenne. A „szeretettel” jelző szintén Malraux-é. Posztumusz könyvében használja őket, amikor visszaemlékszik a Nouvelle Revue Française egyik fontos vállalkozására. Annyi holtnak

ítélt adathalmaz után szeretettel megírt esszék sorozatával kívánták a francia irodalom „élő” történetét bemutatni.

Rónay könyve a 16. század elején, Clément Marot-val kezdődne, és a szürrealizmuson túlhaladó költőkkel, Jean Follainnel és Paul Chaulot-val fejeződne be. Az egyik írás száz oldal terjedelmű lenne, a másik legfeljebb száz sor. Az egyik egy korszak történetét mutatná be, például a klasszicizmusét (európai összefüggéseiben), a másik egy író életét, Malherbe-ét vagy Rimbaud-ét mondaná el, a harmadik Éluard pályaképét elemezné, a negyedik éppen Éluard-ról adna egy pillanatképet, az ötödik Boileau egyik kommentárjának kommentárja lenne. Az írások különböző terjedelme, eltérő hangneme, előre- és hátrautalásai, látszólagos ismétlései, vélt vagy tényleges ellentmondásai csak fokoznak a mű izgalmát. Ismétlem, nem mindent tudó irodalomtörténet lenne. És nem is kézikönyv, bár egyes részleteiben annak is felhasználható lenne. Hanem egy lenyűgöző, csaknem fél évszázadon keresztül készült, monumentális olvasónapló, sokrétű, állandó mozgásban lévő esszé. Egy fáradhatatlanul tanuló elme időnkénti fáradtságait is megörökítő beszámolója önmagáról és a világról. Nincs egyetlen üdvözítő kritika, hangsúlyozta Rónay György. Ez sem lenne az. De a felszabadító, játékosan tanító, tárgy- és önismertetre egyaránt oktató könyvek egyike lenne. Rónay György francia „irodalomtörténete” olyan batyu, amellyel biztonsággal lehet nekivágni a francia, a magyar és a világirodalomnak. Még a hiányai is tanulságosak lennének. Mint például a felvilágosodás. Vagy századunk költői közül: Spire, Salmon, Saint-John Perse. A teljesség helyett — tékozló bőséget kapnánk a mértéktartásban.

Egy ilyen könyvre azért is szükség lenne, mert Rónay francia vonatkozású írásainak java ma már hozzáférhetetlen kiadványokban rejtőzik. (A 20. századi francia költészetet bemutató két antológiája vagy a Rimbaud-könyv könyvritkaság.) Magyar tárgyú írásai (*Balassitól Adyig, a Nagy nemzedék, Kutatás közben* stb.) sokkal könnyebben megközelíthetők. Nem hiszem, hogy Rónay francia témájú esszéi „jobbak” lennének, mint a magyar témájúak. De a dolog természeténél fogva „fontosabbak”. Mert miközben műalkotások (és erről sem szabad megfélekezni), tankönyveket helyettesítenek. A francia kultúrának e században több kitűnő -nagykövete- volt Magyarországon, Ambrustól, Laczkó Gézától elkezdve. Kinek-kinek szíve joga, hogy kiválassza az elsőt az egyenlők közt. Elfogultan és elfogódottan én Rónay Györgyre szavazok.

És közben arra gondolok, hogy nagyon szerette a német romantikusokat. Goethéről mégsem mondott le a kedvükért. Nem elhanyagolható érdeme. Csak már annyira megszoktuk, hogy nem vesszük észre, hogy ez mennyire nem „hétköznapi” érdem.

1981-ben, egy francia irodalomtörténeti társaság kongresszusán, Versailles-ban, Rónay Györgyre hivatkoztam. Meg kellett magyaráznom a „nevet”. A Vigilia című katolikus folyóirat szerkesztője volt. Bólintottak. Paul Claudel fordította. Természetesnek találták. Azt is, hogy Pierre-Jean Jouve-ot. Most már egyre-másra soroltam a neveket, ahogy a polgármesteri hivatal előadótermében eszembe jutottak, költők és prózaíróké vegyesen. Paul Valéry, Apollinaire, Aragon, Éluard, Follain fordítója. A szemekben hitetlenség és fokozódó érdeklődés. Malraux, Sartre, Camus. Teljesen valószínűtlen. Franz Kafka.

Versailles-ban értettem meg, hogy a Vigilia szerkesztőjének érdeklődése mennyire nem hétköznapi volt. De ott értettem meg Rónay György nagyságának egyik ismérvét is: a nem hétköznapi hétköznapivá tudta változtani.